

Ewa Trojnar

dr hab., Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE JAPONII
W KONTEKŚCIE STOSUNKÓW
Z PAŃSTWAMI ZATOKI PERSKIEJ W LATACH 2007–2016**

Wprowadzenie

Współcześnie Japonia jest trzecią gospodarką świata pod względem PKB, którego wartość oszacowano na 4,9 bln USD w 2016 r. Przeważa także w handlu zagranicznym, będąc czwartym eksporterem i importerem na świecie o obrotach ponad 1,2 bln USD w 2016 r.¹ Utrzymanie potęgi gospodarczej wymaga stałego zabezpieczania potrzeb energetycznych, szczególnie że państwo to cechuje się bardzo niską samowystarczalnością energetyczną w gronie rozwiniętych gospodarek, na poziomie 7,7% w 2015 r. Japonia pozostaje czwartym z największych w świecie państwowych importerów surowców energetycznych. Przykładowo w 2016 r. zakupiła ponad 4,1 mln baryłek ropy naftowej, co stanowiło 6,4% światowego importu². Gros japońskiego importu paliw pochodziło z odległego regionu Bliskiego Wschodu, w tym z obszaru Zatoki Perskiej – około 80% ropy naftowej i 25% gazu ziemnego.

¹ *Yearly and Monthly Data for Total Value of Exports and Imports*, [w:] *Trade Statistics of Japan*, Ministry of Finance, Japan, <http://www.customs.go.jp/toukei/srhc/indexe.htm> [dostęp: 15.06.2017].

² *BP Statistical Review of World Energy June 2017*, BP, <http://www.bp.com/statisticalreview> [dostęp: 15.06.2017].

Jednocześnie warto zaznaczyć, że jedynie państwa członkowskie Rady Współpracy Arabskich Państw Zatoki (Perskiej) (Gulf Cooperation Council, GCC) tj.: Arabia Saudyjska, Bahrajn, Katar, Kuwejt, Oman i Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA) w 2016 r. odpowiadały za 24,4% światowej produkcji ropy naftowej przy poziomie rezerw wynoszących blisko 29,1% oraz 11,8% światowej produkcji gazu ziemnego, przy rezerwach na poziomie 22,1%³. Utrzymanie dobrych stosunków z tak kluczowymi na rynkach paliwowych państwami kształtuje bezpieczeństwo energetyczne Japonii.

Artykuł ma na celu identyfikację czynników determinujących bezpieczeństwo energetyczne Japonii w kontekście stosunków z państwami GCC w latach 2007–2016. W artykule analizowano zmianę stosunków między partnerami na skutek katastrofy elektrowni jądrowej w Fukushima w marcu 2011 r. Uwzględniono przy tym wpływ zjawisk o charakterze globalnym, takich jak zmiany cen ropy naftowej.

Problem badawczy, do którego odnosi się artykuł, stanowi rozwinięcie opublikowanej przez autorkę monografii *Japonia a monarchie Zatoki Perskiej*⁴, której podstawą była rozprawa doktorska, obroniona w 2008 r.⁵ W pracy tej argumentowano, że stosunki Japonii z państwami GCC warunkowane były nie tylko potrzebami energetycznymi Japonii, ale wklewały je również wydarzenia międzynarodowe, których partnerzy albo byli stroną, tak jak podczas wojen na Bliskim Wschodzie, albo zostali w nie pośrednio zaangażowani poprzez zobowiązania sojusznicze – jak w przypadku Japonii i Stanów Zjednoczonych. Ekstrapolacja wyników badań na kolejne dziesięć lat nieobjętych w monografii, a więc od 2007 do 2016 r. wskazuje, że czynników determinujących stosunki Japonii z państwami GCC należy szukać przede wszystkim w przemianach zainicjowanych tzw. arabską wiosną 2010–2013, która zburzyła nie tylko dotychczasowy porządek polityczny na Bliskim Wschodzie, ale stała się również zjawiskiem o szerszej skali, z którym przyszło się zmierzyć reżimom autorytarnym znad Zatoki Perskiej. Od czasu wybuchu wojny domowej w Syrii w 2011 r. Japonia potępiając używanie siły przez władze syryjskie zaangażowała się w niesienie pomocy humanitarnej jej obywatelom i uchodźcom przebywającym w sąsiednich państwach. Ze względu na ograniczenia wynikające z pacyfistycznej konstytucji⁶,

³ *Ibidem*.

⁴ E. Trojnar, *Japonia a monarchie Zatoki Perskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

⁵ Pierwszym promotorem pracy doktorskiej *Stosunki Japonii z krajami Rady Współpracy Arabskich Państw Zatoki (Perskiej) (od połowy XX wieku)* był prof. dr hab. Andrzej Kapiszewski, została ona ukończona i obroniona w 2008 r. pod kierunkiem prof. dra hab. Adama Jelonka. Po dziesięciu latach, autorka podjęła się rewizji wyciągniętych wówczas wniosków.

⁶ Pacyfistyczny charakter konstytucji wynika z przyjętych w niej przepisów, a szczególnie art. 9, zgodnie z którym: „Naród japoński, dążąc szczerze do międzynarodowego pokoju opartego na sprawiedliwości i porządku, wyrzeka się na zawsze wojny jako suwerennego prawa narodu, jak również użycia lub groźby użycia siły jako środka rozwiązywania sporów międzynarodowych. Dla

Japonia nie uczestniczyła w operacjach militarnych prowadzonych na Bliskim Wschodzie przez sojuszników.

Bezpieczeństwo energetyczne Japonii

Bezpieczeństwo energetyczne Japonii warunkuje zapewnianie dostępu do surowców energetycznych w celu utrzymania stabilnego rozwoju gospodarki. Należy przez nie także rozumieć bezpieczeństwo transportu i infrastruktury, produkcji energii i jej przesyłu, a także zapewnienie rezerw. U podstaw polityki bezpieczeństwa energetycznego Japonii leży troska o dywersyfikację surowców i rynków dostaw. Zdaniem Jane Nakano z Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych w wyniku tragedii w Fukushima w 2011 r., kwestia bezpieczeństwa energetycznego Japonii znalazła odzwierciedlenie w polityce zagranicznej⁷. Państwom Bliskiego Wschodu udzielano pomocy zagranicznej w postaci pożyczek, subwencji i współpracy technicznej, starając się w ten sposób wzmacniać gospodarczą i polityczną stabilność w regionie. Nakano zwróciła również uwagę na kwestie związane z transportem morskim surowców, gdyż dwie trzecie importowanego przez Japonię gazu i ropy przepływa przez Morze Południowochińskie⁸, które ze względu na strategiczne położenie stało się przedmiotem sporów terytorialnych wielu sąsiednich państw, co implikuje jego militaryzację i stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa ciągłości dostaw.

W okresie poprzedzającym tragedię w Fukushima, Japonia ustabilizowała swoją sytuację energetyczną na poziomie, na którym paliwa kopalne stanowiły 84% źródeł energii, a energetyka jądrowa 10% (zob. tabela 1, dla porównania podano także dane historyczne). Od czasu arabskiego embarga naftowego z 1973 r., którego skutki dotkliwie uderzyły w Japończyków, dokładano starań na rzecz dywersyfikacji źródeł i dostawców, a także rozbudowy infrastruktury wytwarzania alternatywnych źródeł energii⁹.

W ostatnich latach udało się zwiększyć udział szczególnie gazu ziemnego, energii jądrowej i odnawialnej, LPG, a także węgla, kosztem ropy naftowej. Niemniej jednak zależność energetyki od paliw kopalnych kształtowała się na bardzo wysokim poziomie, w konsekwencji kryzysów zawsze przekraczała 90%. Wykluczenie paliw płynnych było tam po prostu niemożliwe zarówno w latach 70.

osiągnięcia celu określonego w poprzednim ustępie nie będą nigdy utrzymywane siły zbrojne lądowe, morskie i powietrzne ani inne środki mogące służyć wojnie. Nie uznaje się prawa państwa do prowadzenia wojny". *Konstytucja Japonii z 3 listopada 1946*, tłum. T. Suzuki, Ambasada Japonii w Polsce, <http://www.pl.emb-japan.go.jp/relation/konstytucja.htm> [dostęp: 15.06.2017].

⁷ M. Pollmann, *Japan: How Energy Security Shapes Foreign Policy*, Jane Nakano on Japan's energy policy and its approach to the Middle East, Russia, and the South China Sea, „The Diplomat”, 16.03.2016, <http://thediplomat.com/2016/03/japan-how-energy-security-shapes-foreign-policy> [dostęp: 15.06.2017].

⁸ *Ibidem*.

⁹ Szerzej zob. E. Trojnar, *op. cit.*, *passim*.

XX w., gdy Japonię dotknęły konsekwencje kryzysów naftowych, jak w XXI w. po katastrofie w Fukushima gdy zwiększono import ropy naftowej i gazu ziemnego, aby skompensować niedobory wynikające z wyłączenia elektrowni jądrowych. Surowce te pochodziły w znakomitej większości z Bliskiego Wschodu. Większość ropy naftowej w 2015 r. transportowano z państw GCC (aż 81%), głównie z Arabii Saudyjskiej (33%) i Zjednoczonych Emiratów Arabskich (25%). Podobnie w przypadku gazu ziemnego (w sumie 26%), najwięcej z Kataru (17%) i Zjednoczonych Emiratów Arabskich (6%) (por. tabela 2).

Tabela 1. Źródła podaży energii pierwotnej w Japonii (udział w proc.)

Rodzaje źródeł	1973	1979	1990	2000	2007	2016
Węgiel	15%	14%	16%	18%	21%	27%
Ropa naftowa	75%	68%	54%	48%	44%	41%
Gaz ziemny	2%	5%	10%	13%	16%	23%
LPG	2%	3%	4%	3%	3%	(.)
Energia jądrowa	1%	4%	9%	12%	10%	1%
Źródła odnawialne	5%	6%	7%	6%	6%	8%

Źródło: lata 1973–2007 [za:] *Energy in Japan 2010*, Agency for Natural Resources and Energy, Ministry of Economy, Trade and Industry, Japan, http://www.enecho.meti.go.jp/category/others/tyousakouhou/kyouiku/panhu/pdf/en_energy2010.pdf [dostęp: 26.05.2013]; 2016 r. [za:] *BP Statistical Review of World Energy June 2017*, BP, <http://www.bp.com/statisticalreview> [dostęp: 15.06.2017].

Tabela 2. Import ropy naftowej i gazu ziemnego do Japonii według państw pochodzenia w 2015 r. (udział w proc.)

Import ropy naftowej			Import gazu ziemnego		
Lp.	Państwo	Udział	Lp.	Państwo	Udział
1.	Arabia Saudyjska	33%	1.	Australia	22%
2.	ZEA	25%	2.	Malezja	18%
3.	Federacja Rosyjska	9%	3.	Katar	17%
4.	Katar	8%	4.	Federacja Rosyjska	9%
5.	Kuwejt	8%	5.	Indonezja	7%
6.	Iran	5%	6.	ZEA	6%
7.	Indonezja	2%	7.	Nigeria	5%
8.	Irak	2%	8.	Brunei	5%
9.	Meksyk	1%	9.	Papua-Nowa Gwinea	5%
10.	Ekwador	1%	10.	Oman	3%
11.	Inne	6%	11.	Inne	3%
Razem		100%	Razem		100%
(w tym państwa GCC)		81%	(w tym państwa GCC)		26%

Źródło: *Japan's Energy: 20 Questions to understand the current energy situation*, Agency for Natural Resources and Energy, Ministry of Economy, Trade and Industry, Japan, http://www.enecho.meti.go.jp/en/category/brochures/pdf/japan_energy_2016.pdf, s. 5 [dostęp: 15.06.2017].

Katastrofa w elektrowni jądrowej w Fukushima w marcu 2011 r., którą wywołało trzęsienie ziemi i tsunami na wschodnim wybrzeżu Wysp Japońskich, wywodziła przede wszystkim niedostatki infrastrukturalne, dlatego jedną z pierwszych decyzji były kontrole w pozostałych elektrowniach, a później wstrzymanie pracy wszystkich jednostek. Niemniej jednak to dzięki dynamicznemu rozwojowi sektora jądrowego w ostatnich dekadach XX w., większość elektryczności pochodziła właśnie z tego sektora. W 2010 r. było to aż 28%, niemal tyle, co z elektrowni gazowych (30%). Decyzja o zawieszeniu pracy elektrowni jądrowych wymusiła konieczność uruchomienia dodatkowych mocy we wszystkich sektorach, szczególnie w elektrowniach gazowych, które w 2014 r. odpowiadały za produkcję ponad 46% elektryczności (zob. tabela 3).

Tabela 3. Źródła energii elektrycznej w Japonii (udział w proc.)

Rodzaje źródeł/rok	1973	2010	2014
Ropa naftowa	71,4%	6,6%	10,6%
Energia z elektrowni szczytowo-pompowych	17,2%	8,5%	9%
Węgiel	4,7%	25%	31%
Energia jądrowa	2,6%	28,6%	(.)
Gaz ziemny i inny	2,4% i 1,8%	29,3% i 0,9%	46,2%
Źródła odnawialne	0,03%	1,1%	3,2%

Źródło: *Japan's Energy: 20 Questions...*, s. 4.

Tragedia w Fukushima doprowadziła do rewizji polityki w zakresie bezpieczeństwa energetycznego państwa. W 2012 r. przyjęto stosowną strategię *Innovative Strategy for Energy and the Environment*, w której ogłoszono zamiar uwolnienia Japonii od energetyki jądrowej do 2030 r.¹⁰ Na tej podstawie w 2013 r. wstrzymano pracę wszystkich reaktorów i poddano je kontroli. Po kilkuletniej przerwie władze zdecydowały na stopniowe uruchamianie reaktorów w 2015 r. Według danych World Nuclear Association z 1 maja 2017 r., w Japonii funkcjonowały 42 reaktory, dwa były w budowie i dziewięć planowano¹¹. Statystyka ta sytuowała Japonię w światowej czołówce, gdyż posiadała wtedy trzeci w świecie potencjał, co do liczby reaktorów, po Stanach Zjednoczonych (99) i Francji (58)¹².

W nowych planach rządu Japonii pozostaje osiągnięcie do 2030 r. pułapu pozyskania 20–22% energii elektrycznej przez elektrownie jądrowe, 22–24% ma pochodzić ze źródeł odnawialnych w podziale na: słoneczne 7%, wiatrowe 1,7%, biomasę 3,7–4,6%, geotermię 1,0–1,1% i wodną 8,8–9,2%, a energetyka oparta

¹⁰ *The Innovative Strategy for Energy and Environment and its future*, Citizens' Nuclear Information Center, http://www.cnrc.jp/english/newsletter/nit151/nit151articles/02_strategy.html [dostęp: 16.06.2017]

¹¹ *World Nuclear Power Reactors & Uranium Requirements*, 2.05.2017, The World Nuclear Association, http://www.world-nuclear.org/info/Facts-and-Figures/World-Nuclear-Power-Reactors-and-Uranium-Requirements/#.Uf_uV9LZuBQ [dostęp: 16.06.2017].

¹² *Ibidem*.

na paliwach kopalnych powinna wynieść 56%¹³. Niewątpliwie decyzje te są uzasadnione względami ekonomicznymi w planowaniu długookresowym, pomimo sprzeciwów społecznych wobec powrotu do atomistyki na tak sejsmicznie aktywnym terenie, jakim są Wyspy Japońskie. Rządowy plan energetyczny zatwierdzony w 2015 r. przewiduje osiągnięcie w ciągu kolejnych piętnastu lat trzech celów: uzyskania samowystarczalności energetycznej na poziomie ponad 25%; obniżenia kosztów produkcji elektryczności przez odwołanie się do najtańszych źródeł jej pozyskania (elektrownie węglowe i elektrownie jądrowe) oraz redukcji emisji CO₂ dzięki wykorzystaniu źródeł o zerowej i niskiej emisji (źródła odnawialne i energetyka jądrowa)¹⁴.

Znaczenie państw GCC w japońskiej energetyce

Strategia oparcia japońskiej energetyki na źródłach niskoemisyjnych i odnawialnych okazała się możliwa do realizacji w krótkim czasie. Uwypukliła to katastrofa w Fukushima, która podobnie jak w kryzysy naftowe lat 70. ponownie zwróciła japońską energetykę ku surowcom kopalnym, doprowadzając do powiększenia deficytu handlowego Japonii z państwami GCC (por. tabela 4).

Tabela 4. Eksport i import Japonii z państw GCC w latach 2007–2016 (wartość w mln USD, udział w proc.)

Rok	Eksport		Import		Bilans
	Wartość (mln USD)	Udział	Wartość (mln USD)	Udział	Wartość (mln USD)
2007	21 470	3%	98 525	16%	-77 055
2008	27 559	4%	144 173	19%	-116 614
2009	17 560	3%	80 715	15%	-63 155
2010	20 005	3%	101 977	15%	-81 972
2011	19 564	2%	142 117	17%	-122 553
2012	25 048	3%	157 672	18%	-132 624
2013	22 563	3%	150 056	18%	-127 492
2014	25 060	4%	140 441	17%	-115 380
2015	23 045	4%	73 196	11%	-50 151
2016	19 487	3%	53 979	8,9%	-34 492

Źródło: *Japanese Trade and Investment Statistics*, Japan External Trade Organization, <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics> [dostęp: 15.06.2017].

Deficyt w handlu Japonii z państwami GCC był najwyższy w latach 2011–2014 i wyniósł ponad 120 mld USD rocznie. Japan Atomic Industrial Forum, organizacja promująca wykorzystanie energii jądrowej w Japonii, podała że związek-

¹³ *Japan's Energy Plan*, Ministry of Economy, Trade and Industry, Japan, http://www.enecho.meti.go.jp/en/category/brochures/pdf/energy_plan_2015.pdf [dostęp: 6.06.2017].

¹⁴ *Ibidem*.

szenie importu paliw w wyniku konsekwencji katastrofy w Fukushima kosztowało japońską gospodarkę około 40 mld USD w 2013 r.¹⁵ Odbiło się to negatywnie na kosztach wytworzenia energii, które wzrosły. Ministerstwo Gospodarki, Handlu i Przemysłu Japonii oszacowało, że w japońskie firmy energetyczne zostały zmuszone do dodatkowych wydatków na import paliw kopalnych rzędu 93 mld USD, a koszt ropy naftowej i gazu ziemnego wyniósł 35,2 mld USD. Według danych Japońskiej Federacji Biznesu (Nippon Keidanren) zatrzymanie pracy w elektrowniach jądrowych kosztowało Japonię 34,9 mld USD rocznie¹⁶.

Na wysokie wydatki na surowce miały też wpływ ceny na światowych rynkach. W latach 2007–2016 cena importowanej przez Japonię ropy naftowej podlegała dynamicznym zmianom nawet w krótkim czasie (zob. tabela 5). Różnica pomiędzy najwyższą a najniższą ceną za baryłkę ropy wyniosła 77,7 USD (114,8 USD w 2012 r. wobec 37,1 USD w 2016 r.).

Tabela 5. Zmiana cen ropy naftowej w latach 2007–2016
(wartość w USD za baryłkę, zmiana w proc.)

Rok	Średnia cena importowa w Japonii		Średnia cena na świecie*	
	Wartość	Zmiana	Wartość	Zmiana
2007	69,4	8,4%	71,1	10,5%
2008	101,9	46,8%	97	36,4%
2009	60,7	-40,5%	61,8	-36,3%
2010	79,2	30,4%	79	27,8%
2011	108,7	37,3%	104	31,6%
2012	114,8	5,6%	105	9,6%
2013	110,5	-3,7%	104,1	-8,5%
2014	105,1	-4,9%	96,3	-7,4%
2015	55	-47,7%	50,8	-47,2%
2016	37,1	-36%	43,4	-14,5%

*średnia cen ropy Dubai, Brent i WTI.

Źródło: *JETRO White Paper and JETRO Global Trade and Investment Report*, Japan External Trade Organization, https://www.jetro.go.jp/en/reports/white_paper.html [dostęp: 15.06.2017].

Wahania cen importowych wynegocjowane przez japońskie firmy wynikały przede wszystkim ze zmian cen na światowych rynkach, a te były wypadkową wielu czynników. Wzrost cen surowców był jednym z elementów narastającego kryzysu finansowego w latach 2007–2008. Rekordową cenę 147 USD za baryłkę ropy uzyskano w lipcu 2008 r.; w kolejnym roku cena ta drastycznie spadła do

¹⁵ *Nuclear Power in Japan*, World Nuclear Association, June 2017, <http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/japan-nuclear-power.aspx> [dostęp: 15.06.2017].

¹⁶ *Ibidem*.

32 USD. Zdaniem Daniela Yergina to „zmiennosc” stała się cechą najlepiej charakteryzującą rynek paliwowy – współczesną, „nową epoką ropy naftowej”¹⁷. Ceny ropy naftowej na światowych rynkach utrzymywały się na poziomie ponad 100 USD za baryłkę przez trzy lata od 2011 r., właśnie wtedy gdy japońska energetyka jądrowa, dotknięta konsekwencjami katastrofy w Fukushima została wstrzymana, a niedobory kompensowano dodatkowym importem paliw kopalnych. Sprzyjała im niestabilna sytuacja polityczna na Bliskim Wschodzie spowodowana wojną w Syrii, Iraku oraz rozwojem programu nuklearnego w Iranie.

Na wielkość produkcji paliw wpływała Organizacja Krajów Eksportujących Ropę (Organization of Petroleum Exporting Countries, OPEC). Czterech spośród czternastu członków organizacji to zarazem państwa GCC: Arabia Saudyjska, Katar, Kuwejt i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Gdy w 2015 r. na rynku pojawiły się nadwyżki surowca, w tym z Iranu, w następstwie zniesienia sankcji Zachodu, OPEC podjęła decyzję o ograniczaniu podaży, którą dodatkowo uzgadniano z pozostałymi krajami producenckimi niezrzeszonymi w tej organizacji.

Przełomowym wydarzeniem dla stabilności rynków energetycznych było jak się wydaje jednak przyjęcie w grudniu 2015 r. w Stanach Zjednoczonych ustawy uchylającej embargo na eksport amerykańskiej ropy naftowej, które obowiązywało przez 40 lat. Zwolennicy zmiany argumentowali, że przyniesie ona ożywienie w sektorze paliwowym i poprawę bezpieczeństwa energetycznego państwa. Przeciwnicy natomiast przypisywali jej wdrożeniu spadek cen ropy naftowej poprzez zwiększenie podaży¹⁸. Ustawa wywołała szereg kontrowersji, szczególnie wśród zwolenników energetyki odnawialnej, nie tylko w Stanach Zjednoczonych, ale przede wszystkim w gronie państw, które koncentrowały swoje wysiłki na wdrażaniu tego typu rozwiązań tj. w Unii Europejskiej oraz Chinach. Zdaniem Jane Nakano z Centrum Studiów Strategicznych i Międzynarodowych w Tokio, choć każdy spadek cen sprzyja japońskiej gospodarce, to jednak amerykański eksport ropy naftowej nie zdołałby rozwiązać problemu zależności Japonii od importu surowców¹⁹. Według szacunków BP, w 2016 r. Stany Zjednoczone posiadały 2,8% światowych rezerw ropy naftowej i 4,7% gazu ziemnego, a w światowej produkcji tych surowców osiągnęły wysokie udziały odpowiednio 13,4% i 21,1%²⁰, głównie dzięki eksploatacji zasobów surowca z łupków. W tym zestawieniu potencjał zasobów i produkcji państw GCC pozostaje wciąż niedościgniony.

W latach 2007–2016 z grona sześciu państw GCC najważniejszymi partnerami handlowymi Japonii były Arabia Saudyjska i Zjednoczone Emiraty Arabskie, które generowały największą część obrotów. Pozycję tę determinowały zakupy zarówno ropy naftowej, jak i gazu ziemnego przez japońskie przedsiębiorstwa.

¹⁷ D. Yergin, *It's Still the One*, „Foreign Policy” 2009, No. 174, s. 88–95.

¹⁸ *Republikanie znoszą embargo na eksport ropy*, „Energetyka24”, 7.12.2015, <http://www.energetyka24.com/278273,republikanie-znosza-embargo-na-eksport-ropy> [dostęp: 15.06.2017].

¹⁹ M. Pollmann, *op. cit.*

²⁰ *BP Statistical Review...*

W 2016 r. eksport nieprzetworzonej ropy naftowej do Japonii stanowił 15,7% całkowitego eksportu tego surowca przez Arabię Saudyjską, 32,1% – ZEA i 11,1% – Kuwejt²¹. Jeżeli analizować zależność państw GCC od handlu gazem ziemnym z Japonią to w 2016 r. odbierała ona 15,5% całkowitego eksportu tego surowca przez Katar, 6,5% – ZEA i 3,3% – Oman²².

Jednocześnie Japonia stała się największym na świecie odbiorcą LNG, w 2016 r. realizowała 31,3% światowego importu tego surowca²³. Na bezpieczeństwo energetyczne Japonii wpływa zatem także sytuacja na morskich szlakach komunikacyjnych (*sea lines of communication*, SLOC), z których szczególnie w cieśninach Ormuz i Malaka nierzadkie są akty piractwa i terroryzmu morskiego.

Wymiana pomiędzy Japonią z państwami GCC może się z pozoru wydawać się jednostronna i związana jedynie z handlem paliwami. Tymczasem rozwijające się gospodarki od lat korzystają z wielu japońskich rozwiązań technologicznych, infrastrukturalnych, a także wyrobów przemysłowych, a w interesie Japonii pozostaje pełne otwarcie arabskich rynków. Rozmowy na szczeblu ministerialnym w tym zakresie prowadzono na początku wieku, a dwie tury negocjacji miały miejsce w 2006 r. w Tokio i 2007 r. w Rijadzie²⁴. Konsultacjom poddano handel towarami i usługami, reguły pochodzenia towarów i procedury celne. Negocjacji tych jednak nie kontynuowano.

Tymczasem przedstawiciele Japonii w państwach Zatoki Perskiej nadal zabiegają o wzmocnienie współpracy w wielu dziedzinach, przykładowo Kanji Fujiki ambasador Japonii w Zjednoczonych Emiratach Arabskich wymienił ich osiem: edukacja, nauka, technologia, zdrowie, turystyka, finanse, kultura i sport²⁵. Potencjał eksportowy japońskiej gospodarki, szczególnie na zamożne rynki jest urozmaicony. Dyrektor dubajskiego oddziału Japońskiej Organizacji Handlu Zagranicznego – Masami Ando podkreślił, że państwa GCC mogłyby nabywać nie tylko wyroby przemysłowe, sprzęt medyczny, a nawet japońską żywność, ale także rozwiązania w zakresie technologii energii odnawialnej, bezpieczeństwa jądrowego, a nawet technologii kosmicznej. Odwołał się więc do dłuższej perspektywy, która powinna być interesująca dla decydentów z państw GCC w sytuacji, gdy w przyszłości zasoby surowców energetycznych będą na wyczerpaniu.

Japończycy pozostają znanym inwestorem w dynamicznie rozwijających się państwach GCC, angażując się także w przedsięwzięcia infrastrukturalne. W Katarze japońskie firmy uczestniczyły w budowie infrastruktury na mistrzostwa świata

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Free Trade Agreement between Japan and the Gulf Cooperation Council (GCC) (JGFTA)*, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 17.01.2007, http://www.mofa.go.jp/policy/economy/fta/gcc_2006_1.html [dostęp: 15.06.2017].

²⁵ A. Maierbrugger, *Japan-GCC: A renewable partnership*, „Gulf News”, 29.02.2016, <http://gulfnews.com/gn-focus/country-guides/reports/japan/japan-gcc-a-renewable-partnership-1.1679385> [dostęp: 15.06.2017].

w piłce nożnej w 2022 r., angażowały się w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, gdy powstawał flagowy drapacz chmur Burdż Chalifa, budowały metro w Dubaju i wiele innych. Według szacunków w 2013 r. w samych ZEA działało blisko 380 japońskich przedsiębiorstw²⁶. Japońscy biznesmeni, decydując się na prowadzenie działalności na tak odległych rynkach, oczekiwali od państw przyjmujących gwarancji bezpieczeństwa. W tym kontekście z niepokojem zareagowali na napięcia w regionie: 5 czerwca 2017 r. Arabia Saudyjska, ZEA, Bahrajn oraz Egipt zerwały stosunki dyplomatyczne z Katarzem, oskarżając jego władze o wspieranie terroryzmu, w ślad za nimi podążyły kolejne państwa Bliskiego Wschodu. Szacuje się, że w Katarze w 2015 r. działało wówczas 46 japońskich przedsiębiorstw²⁷.

Podsumowanie

Bezpieczeństwo energetyczne Japonii kształtuje wiele czynników zarówno o charakterze międzynarodowym, jak i lokalnym. Jedne i drugie mogą oddziaływać w sposób nagły, a więc są mniej przewidywalne, szczególnie w krótkim okresie, podczas gdy te wynikające z przemian strukturalnych i sektorowych na świecie, pozwalają wdrożyć mechanizmy zastępcze w dłuższym czasie. Z powodu wysokiej zależności od importu paliw z Zatoki Perskiej należy podkreślić, że bez względu na analizowany czas, sytuację energetyczną Japonii cechuje wysoka wrażliwość na zmiany. Każdorazowo koszt ich wdrożenia jest wysoki, nawet dla tak zamożnej gospodarki.

W grupie czynników o charakterze nagłym należy wymienić przede wszystkim niestabilność polityczną państw Zatoki Perskiej, której przykładem może być blokada międzynarodowa Kataru w 2017 r. oraz niebezpieczeństwo infrastrukturalne na lądzie, takie jak w wyniku katastrofy w Fukushima w 2011 r. oraz podczas transportu morskiego ze względu na piractwo morskie i katastrofy morskie w cieśninach, przez które przepływa większość tankowców.

Wśród czynników sektorowych można mówić o wzroście zapotrzebowania na surowce energetyczne w Azji, za który odpowiadają głównie Chiny, zwiększeniu zainteresowania gazem ziemnym kosztem ropy naftowej ze względu na kwestie środowiskowe, uruchomieniu wydobywania surowców z łupków w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, a także o spadku cen na światowych rynkach energetycznych. Bezpieczeństwo energetyczne Japonii osłabiła niestabilność polityczna i społeczna państw Bliskiego Wschodu będąca wynikiem arabskiej wiosny, a także eskalacja terroryzmu i pojawienie się tzw. Państwa Islamskiego.

²⁶ J. Doran, *Dubai an important regional headquarters for Japanese manufacturers*, „The National”, 30.04.2013, <http://www.thenational.ae/news/uae-news/dubai-an-important-regional-headquarters-for-japanese-manufacturers> [dostęp: 15.06.2017].

²⁷ *Japanese firms watching warily as Qatar crisis unfolds*, „Taipei Times”, 11.06.2017, [za:] JJI, <http://www.japantimes.co.jp/news/2017/06/11/business/japanese-firms-watching-warily-qatar-crisis-unfolds/#.WUffP2jyg2x> [dostęp: 15.06.2017].

W latach 2007–2016 wydarzeniem, które zachwiało system bezpieczeństwa energetycznego Japonii była tragedia w Fukushima w 2011 r. Wymusiła ona na rządzących podjęcie przełomowych, dla realizowanej wcześniej strategii energetycznej, decyzji takich jak zamknięcie elektrowni jądrowych i powrót do paliw kopalnych. W tym kontekście współpraca z państwami GCC nabrała nowego znaczenia, szczególnie, że zwiększeniu eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego z regionu Zatoki Perskiej do Japonii towarzyszył stopniowy wzrost cen tych surowców na rynkach międzynarodowych. Jak dotąd partnerom nie udało się sfinalizować negocjacji dotyczących utworzenia strefy wolnego handlu.

Japan's Energy Security in the Context of Relations with the Gulf States Between 2007 and 2016

Japan, the third largest economy in the world in terms of GDP, estimated at \$4.9 trillion in 2016, the fourth largest exporter and importer with turnover of more than \$ 1.2 trillion in 2016, has enormous energy needs and it lacks natural resources. Compete with very low energy self-sufficiency i.e. 7.7% in 2015, Japan remains the fourth largest importer of energy raw materials in the world, for example, in 2016, it bought 6.4% of world traded oil. In the vast majority the Japanese import of fuels comes from the Middle East – about 80% of crude oil and 25% of natural gas. The Gulf Cooperation Council (GCC), i.e.: Saudi Arabia, Bahrain, Qatar, Kuwait, Oman, and United Arab Emirates, in 2016 were responsible for 24.4% of world crude oil production, with reserves of nearly 29.1% and 11.8% of global natural gas production and 22.1% reserves. Maintaining good relations with such key players on energy markets shapes Japan's energy security. Accordingly, this article aims at identifying determinants of Japan's energy security in the context of relations with the GCC states in the years 2007–2016. It also analyzes the change of Japan's relations with the GCC states as a consequence of the Fukushima nuclear power plant disaster in March 2011 as well as an impact of global phenomena, such as changes in oil prices on Japan's energy security. In this context, cooperation between Japan and with the GCC countries has gained new significance. Besides that, so far, partners have failed to finalize negotiations on the creation of a free trade area.

Key words: energy security, Japan, GCC

Bezpieczeństwo energetyczne Japonii w kontekście stosunków z państwami Zatoki Perskiej w latach 2007–2016

Potęga gospodarki Japonii wymaga zabezpieczenia ciągłych i stabilnych dostaw surowców energetycznych, szczególnie że współcześnie państwo to, nie posiadając już własnych zasobów, cechuje się bardzo niską samowystarczalnością energetyczną. Japonia pozostaje jednym z największych w świecie importerów ropy naftowej i gazu ziemnego z Bliskiego Wschodu, gdzie koncentruje się znaczna część światowych zasobów tych surowców. Artykuł ma na celu identyfikację czynników determinujących bezpieczeństwo energetyczne Japonii w kontekście stosunków z państwami Zatoki Perskiej w latach 2007–2016. Badano także ewolucję stosunków między partnerami na skutek katastrofy elektrowni jądrowej w Fukushima w marcu 2011 r. Uwzględniono przy tym wpływ zjawisk o charakterze globalnym, takich jak zmiany cen ropy naftowej. Wykazano, że stosunki Japonii z państwami Zatoki Perskiej nie ograniczają się jedynie do zabezpieczania dostaw surowców energetycznych, ale wychodzą naprzeciw potrzebom rozwojowym partnerów.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo energetyczne, Japonia, państwa Zatoki Perskiej

